

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

THÂN THỊ HUYỀN

ĐỊA DANH TRONG THƠ TỔ HỮU

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2016

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

THÂN THỊ HUYỀN

ĐỊA DANH TRONG THƠ TỐ HỮU

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Phan Trọng Thuởng

THÁI NGUYÊN - 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan Luận văn Thạc sĩ "*Địa danh trong thơ Tố Hữu*" là kết quả nghiên cứu của riêng tôi, không sao chép của ai. Các số liệu, kết quả trong luận văn là trung thực và chưa được công bố trong các công trình khác. Nếu sai, tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2016

Tác giả luận văn

Thân Thị Huyền

**XÁC NHẬN CỦA
KHOA CHUYÊN MÔN**

**XÁC NHẬN CỦA
GIÁO VIÊN HƯỚNG DẪN**

Phieu Trong Thuy

LỜI CẢM ƠN

Trước tiên, với lòng biết ơn sâu sắc, em xin gửi lời cảm ơn chân thành nhất tới thầy giáo - PGS.TS. Phan Trọng Thường đã tận tình hướng dẫn, chỉ bảo và giúp đỡ em trong suốt quá trình hoàn thành luận văn.

Em xin trân trọng cảm ơn các thầy, cô giáo trong Ban Giám hiệu Khoa Sau đại học, Khoa Ngữ văn trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tạo mọi điều kiện để em hoàn thành khóa học và thực hiện tốt luận văn tốt nghiệp.

Cuối cùng, xin gửi lời cảm ơn chân thành tới người thân, bạn bè và các bạn học viên lớp Văn học Việt Nam K22 đã luôn giúp đỡ, động viên, khích lệ tôi trong suốt thời gian vừa qua.

Xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2016

Tác giả luận văn

Thân Thị Huyền

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
2.1. Một số công trình nghiên cứu về địa danh	2
2.2. Một số công trình nghiên cứu về Tố Hữu.....	4
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
3.1. Đối tượng nghiên cứu.....	7
3.2. Phạm vi nghiên cứu	7
4. Mục đích nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	7
5.1. Phương pháp thống kê và hệ thống hóa	7
5.2. Phương pháp phân tích và tổng hợp.....	8
5.3. Phương pháp liên ngành	8
5.4. Phương pháp so sánh	8
6. Kết cấu của luận văn.....	8
Chương 1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CHUNG VỀ ĐỊA DANH VÀ TÁC GIA TỐ HỮU	9
1.1. Địa danh.....	9
1.1.1. Khái niệm.....	9
1.1.2. Phân loại	11
1.2. Địa danh trong thơ ca Việt Nam.....	17
1.2.1. Địa danh trong thơ ca dân gian.....	17
1.2.2. Địa danh trong thơ ca trung đại	19
1.2.3. Địa danh trong thơ ca hiện đại.....	23
1.3. Tác gia Tố Hữu	29
1.3.1. Vài nét về tiểu sử.....	29
1.3.3. Quan điểm nghệ thuật.....	32

CHƯƠNG 2 : PHÂN LOẠI ĐỊA DANH TRONG THƠ TỔ HỮU	37
2.1. Địa danh gắn với những di tích lịch sử.	38
2.1.1. Địa danh lịch sử trong nước	38
2.1.2. Địa danh lịch sử nước ngoài	50
2.2. Địa danh gắn với những địa chỉ văn hóa	53
2.2.1. Địa danh văn hóa trong nước.....	54
2.2.2. Địa danh văn hóa nước ngoài	59
Tiểu kết chương 2	65
CHƯƠNG 3: CHỨC NĂNG CỦA ĐỊA DANH TRONG THƠ TỔ HỮU.	66
3.1. Chức năng về nội dung	66
3.1.1. Chức năng phản ánh thông tin	66
3.1.1.1. Thông tin về nhà thơ.....	66
3.1.1.2. Thông tin về sự kiện	67
3.1.2. Chức năng phản ánh tâm tư, tình cảm của chủ thể.....	70
3.2. Chức năng về nghệ thuật	75
3.2.1. Góp phần tạo giọng điệu.....	75
3.2.2. Góp phần xây dựng ngôn ngữ	77
3.2.3. Góp phần xây dựng biểu tượng	79
3.3. Chức năng tạo ấn tượng thẩm mỹ.....	82
KẾT LUẬN.....	86
TÀI LIỆU THAM KHẢO	88

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 2.1. Bảng khảo sát tần số xuất hiện của địa danh lịch sử trong thơ Tố Hữu	38
Bảng 2.2. Bảng khảo sát tần số xuất hiện của địa danh lịch sử trong nước trong thơ Tố Hữu	39
Bảng 2.3. Bảng khảo sát địa danh lịch sử trong nước thời chống Pháp qua một số bài thơ tiêu biểu của Tố Hữu	40
Bảng 2.4. Bảng khảo sát địa danh lịch sử trong nước thời chống Mỹ qua một số bài thơ tiêu biểu của Tố Hữu	44
Bảng 2.5. Bảng khảo sát tần số xuất hiện của địa danh lịch sử nước ngoài trong thơ Tố Hữu	50
Bảng 2.6. Bảng khảo sát địa danh lịch sử nước ngoài thể hiện tinh thần cách mạng qua một số bài thơ tiêu biểu của Tố Hữu	51
Bảng 2.7. Bảng khảo sát tần số xuất hiện của địa danh văn hóa trong thơ Tố Hữu	53
Bảng 2.8. Bảng khảo sát số lượng các địa danh văn hóa trong nước trong thơ Tố Hữu	54
Bảng 2.9. Bảng khảo sát địa danh văn hóa gắn với hình ảnh quê hương qua một số bài thơ tiêu biểu trong thơ Tố Hữu	55
Bảng 2.10. Bảng khảo sát địa danh văn hóa gắn với các đặc sản vùng miền, ngành nghề truyền thống, di tích lịch sử văn hóa qua một số bài thơ tiêu biểu của Tố Hữu	57
Bảng 2.11. Bảng khảo sát tần số xuất hiện của địa danh văn hóa nước ngoài trong thơ Tố Hữu	59
Bảng 2.12. Bảng khảo sát địa danh văn hóa gắn với vẻ đẹp từng đất nước qua một số bài thơ tiêu biểu của Tố Hữu	60

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Thế giới phong phú, phức tạp với bao sự vật, hiện tượng của đời sống. Để khu biệt giữa các đối tượng, người ta đặt cho chúng một tên gọi riêng như: tên người, tên sông, tên núi, tên vùng miền... Tên gọi trở thành đối tượng nghiên cứu của nhà khoa học. Trong lĩnh vực địa lý, tên của các vùng đất, địa phương được gọi là địa danh. Tìm hiểu địa danh, giúp chúng ta có thêm vốn kiến thức về văn hóa, lịch sử, lối sống, phong tục, tập quán... của con người. Địa danh không chỉ là cái tên dùng để gọi mà còn ẩn chứa tâm tư, tình cảm cũng như ước mơ mà cha ông đã gửi gắm qua bao thế hệ.

Trong dòng chảy văn học Việt Nam, suốt từ văn học dân gian đến văn học trung đại, văn học hiện đại, yếu tố địa danh đều được các tác giả sử dụng như một hình thức nghệ thuật đặc sắc. Tấm lòng yêu nước, gắn bó, nâng niu từng vẻ đẹp của quê hương cũng như bao tâm sự về nhân thế đều được các tác giả kín đáo gửi gắm qua từng địa danh. Chính vì vậy, địa danh trong văn học như một chiếc chìa khóa giúp chúng ta bóc tách tầng lớp ngôn ngữ nghệ thuật cũng như chiều sâu tư tưởng, phong cách của từng tác giả. Trên thi đàn Việt Nam đã có nhiều tác giả thành công trong việc sử dụng địa danh làm chất liệu thơ ca, trong đó không thể không nhắc tới Tố Hữu, một trong những tác giả tiêu biểu của thơ ca cách mạng.

Tố Hữu là một nhà chính trị tài ba đồng thời cũng là một thi nhân. Ông được coi là lá cờ đầu của thơ ca cách mạng Việt Nam. Không chỉ nhiệt huyết dâng hiến cả cuộc đời cho cách mạng, Tố Hữu còn cẩn trọng, nghiêm túc và đam mê trong hoạt động nghệ thuật. Chính tấm lòng với dân với nước hòa quyện cùng tài năng thi ca đã làm nên nét hấp dẫn và tên tuổi của Tố Hữu. Để khẳng định điều này, nhà phê bình Lê Thanh Nghị đã nhận xét “*không một nhà thơ Việt Nam nào được nhớ, được đọc và thuộc nhiều như Tố Hữu*”.

Tâm lòng nồng ấm, sôi nổi của Tố Hữu được gửi gắm trong 7 tập thơ. Tuy không đồ sộ về số lượng so với các nhà thơ cùng thời nhưng những tác phẩm của Tố Hữu tạo được tiếng vang lớn, trở thành một phần không thể thiếu trong đời sống tâm hồn người Việt. Thơ Tố Hữu là những bài ca đi cùng năm tháng, chan chứa lẽ sống, ân tình sâu nặng với cách mạng đồng thời thể hiện niềm tin vào tương lai tươi sáng trong công cuộc đấu tranh giành độc lập của dân tộc Việt Nam. Thơ Tố Hữu không chỉ gắn với sự nghiệp cách mạng, gắn với số phận của đất nước và nhân dân mà còn là tự từng trải, chiêm nghiệm, sự kinh lịch của ông trong suốt chiều dài lịch sử cách mạng.

Tố Hữu đã vào sinh ra tử trên khắp chiến trường Việt Nam, in dấu chân lên nhiều vùng đất của Tổ quốc. Mỗi trận chiến, mỗi miền quê đều để lại cảm xúc dâng trào trong lòng thi nhân. Có lẽ vì thế trong thơ Tố Hữu, địa danh xuất hiện với mật độ dày đặc, tạo thành một hệ thống xuyên suốt các tập thơ. Đó chính là tình yêu của người con đối với đất nước, đồng thời đó cũng là yếu tố tạo nên phong cách riêng, độc đáo của Tố Hữu.

Hơn nửa thế kỷ qua, đã có rất nhiều công trình nghiên cứu, phê bình, giới thiệu thơ Tố Hữu. Hầu hết, các tác giả đã đánh giá, phân tích về mọi mặt, từ nội dung tư tưởng tới hình thức nghệ thuật đặc sắc trong thơ Tố Hữu. Các nhà nghiên cứu dù đã miệt mài cố gắng nhưng chưa thể chỉ rõ tới tận cùng vẻ đẹp trong thơ Tố Hữu. Những vấn đề còn bỏ ngõ sẽ được thế hệ trẻ kế thừa và phát triển. Trong đó, yếu tố “*địa danh*” xuất hiện dày đặc trong thơ Tố Hữu, là một hiện tượng nghệ thuật thi ca thú vị. Tuy nhiên, tới nay chưa có một tác giả nào khai thác về các loại địa danh và ý nghĩa của địa danh trong thơ Tố Hữu. Chính vì thế, chúng tôi đi vào nghiên cứu công trình ***Địa danh trong thơ Tố Hữu*** với mong muốn góp phần lí giải các đặc trưng nghệ thuật và phong cách thơ Tố Hữu.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Một số công trình nghiên cứu về địa danh

Địa danh học một bộ môn của ngôn ngữ học, chuyên nghiên cứu các vấn đề liên quan đến địa danh như: lịch sử, cấu tạo, ý nghĩa, cách thức đặt

tên và sự biến đổi của các địa danh. Hiện nay, có rất nhiều công trình nghiên cứu khác nhau về địa danh khắp thế giới và trong nước. Luận văn xin điểm một vài công trình tiêu biểu.

* Trên thế giới

Ở Trung Quốc, từ rất sớm đã có các tác giả tiến hành công tác ghi chép, sưu tập, tổng hợp địa danh. Tiêu biểu phải kể đến: Ban Cố đời Đông Hán (32- 92) đã sưu tập và ghi chép đến 4000 địa danh trong ***Hán Thư***; sách ***Thủy kinh chú*** đời Bắc Ngụy (380- 535) đã đề cập đến hơn 2 vạn địa danh... Không chỉ giới thiệu địa danh về mặt địa lý, họ đưa ra cách giải thích về ý nghĩa của địa danh, mối quan hệ gắn bó giữa địa danh và cuộc sống con người.

Ở châu Âu, ngành địa danh học ra đời và phát triển nhanh chóng vào cuối thế kỉ XIX với nhiều công trình lớn như: ***Địa danh học*** của J.J. Eggi (1872); ***Địa danh học*** của J.W. Nagh (1903)... Đặc biệt, tác giả A.V. Superanskaja với tác phẩm ***Địa danh là gì ?*** đã nghiên cứu một cách toàn diện về địa danh. Không chỉ đưa ra khái niệm địa danh, tác giả còn đề cập đến tính lịch sử, tính cá biệt và các loại địa danh cũng như tên gọi các đối tượng địa lí theo loại hình... Kết quả nghiên cứu của Superanskaja là nền tảng quan trọng trong khoa học về địa danh.

* Ở Việt Nam

Các nhà khoa học Việt Nam đã quan tâm tới vấn đề địa danh khá muộn và chủ yếu nghiên cứu địa danh trên phương diện địa lý. Một số tác giả như: Hoàng Thị Châu với bài ***Mối liên hệ về ngôn ngữ cổ đại ở Đông Nam Á qua một vài tên sông*** (1964), Nguyễn Văn Âu với công trình ***Một số vấn đề về địa danh học ở Việt Nam*** (2000), Lê Trung Hoa với công trình ***Những đặc điểm chính của địa danh ở thành phố Hồ Chí Minh*** (1990), Nguyễn Kiên Trường với công trình ***Những đặc điểm chính của địa danh Hải Phòng (sơ bộ so sánh với một số vùng khác)*** (1996) ... đã có công lớn trong việc nghiên cứu địa danh dưới góc độ ngôn ngữ.